

O revizuire constituțională contrară voinței suveranului

Veaceslav ZAPOROJAN,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

As consequence of numerous convictions pronounced by ECHR against the Republic of Moldova, our politicians desired to make public the names of the judges who issued juridical acts that were detrimental for the budget of the Republic of Moldova. From this point of view, we consider, that it is time to make public the names of the MPs who adopted these acts, because some convictions to ECHR are due to the inadequate legislation. The analysis of these legislative and governmental acts will be left to the competence of NGOs, which joining the journalists, accuse the judges.

Ca urmare a numeroaselor condamnări pronunțate de CEDO împotriva Republicii Moldova, politicienii noștri au dorit să devină publice numele judecătorilor care au emis acte judecătorești ce au prejudiciat bugetul Republicii Moldova. În aceeași ordine de idei considerăm că a venit timpul să se facă publice și numele deputaților care au adoptat acte ce au adus grave prejudicii Moldovei, pentru că unele condamnări la CEDO se datorează cadrului legislativ inadecvat, uneori adoptat cu rea-voință. Analiza actelor legislative și guvernamentale, ce au prejudiciat bugetul prin condamnările la CEDO, o vom lăsa pe seama ONG-urilor, care, alăturându-se jurnaliștilor, acuză judecătorii.

În acest articol ne vom limita la analiza unui caz din istoria parlamentarismului nostru, care a condus la trei scrutine parlamentare anticipate și un referendum republican constituțional, fapt ce a prejudiciat bugetul cu zeci de milioane de lei, făcându-ne să uităm pentru mult timp că există și alegeri ordinare. Este vorba de Legea de revizuire a Constituției nr.1115 din 05.07.2000, care constituie generatorul unei profunde crize constituționale și politice, cu care se confruntă țara în prezent.

La 5 iulie 2000, Parlamentul Republicii Moldova, în calitatea sa de adunare constituantă, a adoptat controversata Lege nr.1115-XIV. Prin această lege Republica Moldova, peste noapte, fără consimțământul poporului, care, conform art. 2 din Constituție, este suveranul puterii de stat, s-a transformat din republică prezidențială în republică parlamentară. Evenimentul

constituțional nu ar fi fost discutabil, dacă anterior, la 23 mai 1999, în cadrul referendumului republican consultativ, poporul suveran nu s-ar fi pronunțat pentru întărirea prerogativelor prezidențiale, și nu pentru diminuarea lor. Astfel, la referendum au participat 1,4 milioane de alegători, ceea ce constituia 58,33%, din care 55,3% au răspuns „da” la întrebarea „Sînteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova, în cadrul căruia Președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?”. La aceeași întrebare au răspuns „nu” 30,85% de alegători.

Conform legislației în vigoare la acea perioadă, referendumul în cauză nu a avut putere juridică obligatorie, pentru că la el au participat mai puțin de 3/5 din alegători, sau 61%. Dacă în timpul respectiv acționa legislația actuală (care pentru obligativitatea unei hotărâri prevede 50% din 33% de alegători), Președintele de atunci, dl P. Lucinschi, care a inițiat referendumul, ar fi repurtat o victorie indiscutabilă, Parlamentul fiind obligat să-i acorde și prerogativele de conducere a Guvernului, aproape ca în sistemul SUA.

În mod logic și legitim, reprezentanții poporului, respectînd voința poporului, trebuiau să țină cont de opinia majorității, chiar dacă din punctul de vedere al legii pentru ei această voință nu era obligatorie. De exemplu, în Elveția, pentru ca o hotărâre să devină obligatorie pentru Parlament, este necesar ca pentru ea să

voteze 50% din alegătorii ce au participat la referendum.

Comisia Electorală Centrală, ținând cont de cuvîntul „poate” din textul art. 171 al Codului electoral: „C.E.C. poate declara nevalabil referendumul republican, dacă la el au participat mai puțin de 3/5 din numărul persoanelor înscrise în liste”, a constatat că nu există temei pentru a declara nevalabil referendumul republican consultativ.

Curtea Constituțională, la rîndul său, în baza Hotărîrii nr. 32 din 15.06.1999, a confirmat rezultatele referendumului republican consultativ, însă a decis că acesta „poartă caracter consultativ și rezultatele lui nu produc efecte juridice”. Astfel, Comisia Electorală Centrală și Curtea Constituțională au împăcat atît majoritatea parlamentară, cît și Președintele.

Reprezentanții poporului, însă fiind în opoziție față de șeful statului, au dorit să-i răspundă cu aceeași monedă și au inițiat revizuirea Constituției în sens invers: pentru diminuarea statutului constituțional al Președintelui și privarea poporului de dreptul de a alege Președintele.

La 2 august 1999, 38 de deputați au ignorat voința poporului expusă în cadrul referendumului din 23 mai 1999 și au depus la Curtea Constituțională un proiect de lege, prin care Președintele urma să fie ales de majoritatea deputaților aleși. Aceștia au fost: Alexandru Moșanu, Valeriu Ghilețchi, Vasile Nedelciuc, Ion Neagu, Alecu Reniță, Alexandru Lazar, Pavel Prodan, Mihai Cimpoi, Ion Dedi, Vasile Cotună, Vasile Șoimaru, Ion Răzlog, Andrei Strîmbeanu, Mihai Ciorici, Ilie Untilă, Ala Mîndicanu, Ion Ungureanu, Tudor Lefter, Ștefan Secăreanu, Vlad Cubreacov, Dumitru Șipov, Ecaterina Mardarovici, Vasile Untu, Eugen Gîrlă, Anatol Dubrovski, Anatol Ciobanu, Vasile Spinei, Mihai Ceban, Valeriu Muravski, Dumitru Paladi, Sergiu Zaharia, Vitalie Tabunșic, Ilia Trombițchi, Valeriu Matei, Iurie Roșca, Sergiu Burcă, Vitalia Pavlicenco, Vladimir Reus.

Ținem să menționăm că procedura prevăzută de proiectul depus, în varianta inițială nu ar fi perturbat foarte grav viața politică a țării, pentru că Parlamentul era obligat să aleagă Președintele cu o simplă majoritate. Această procedură de alegere a șefului statului este caracteristică republicilor parlamentare clasice, precum Grecia, Italia ș. a. Printre altele, autorii inițiativei de revizuire a Constituției și-au motivat demersul în nota informativă prin acest

argument. Mai mult ca atît, proiectul prevedea că, în cazul nealegerii șefului statului, Președintele în exercițiu nu are dreptul de a dizolva Parlamentul.

Pentru a înțelege ulterioarele acțiuni ilegale ale Parlamentului, vom reda integral varianta propusă de revizuire a art. 78 din Constituție:

„Articolul 78

Alegerea Președintelui

(1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.

(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova orice cetățean cu drept de vot, care are 35 de ani împliniți, a locuit permanent pe teritoriul Republicii Moldova 10 ani și posedă limba de stat.

(3) **Este ales candidatul care obține votul majorității deputaților aleși.** Dacă nici un candidat nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur.”

Curtea Constituțională, prin Avizul nr. 6 din 16.11.1999, a aprobat proiectul de lege de revizuire a Constituției, pentru că este dreptul Parlamentului, ca adunare constituantă, să schimbe modul de alegere a Președintelui. Credem că s-a comis o greșală în momentul adoptării Constituției, deoarece nu s-a prevăzut în alin. (1) art.142 că forma de guvernămînt poate fi schimbată numai cu aprobarea poporului, prin referendum.

Există multe rezerve și față de acest aviz al Curții Constituționale. Or, prin proiectul avizat de Curtea Constituțională cetățenii Republicii Moldova erau privați de dreptul constituțional de a alege șeful statului. Fără a stăruia asupra acestei concluzii stranie a Curții Constituționale, precum și asupra referendumului din 23 mai 1999, vom constata că reprezentanții poporului au avut dreptul să modifice Constituția și poate, ca urmare, ne aliniam și noi la statele europene cu tradiții parlamentare.

Însă majoritatea constituțională a Parlamentului de legislatura a XIV-a, conștient sau inconștient, a perseverat în ambițiile sale. La 5 iulie 2000 a adoptat o altă lege, neavizată de Curtea Constituțională, instituind în Republica Moldova o republică „mai parlamentară”. Astfel, dacă proiectul de lege prevedea alegerea Președintelui țării cu votul a 52 de deputați, noua lege prevedea alegerea lui cu 61 de deputați. Spre deosebire de proiectul de lege, care nu

permitea dizolvarea Parlamentului în cazul nealegerii Președintelui, noua lege conține o astfel de prevedere.

În acest mod, Parlamentul de legislatură a XIV-a, mergînd contra propriului popor și a Președintelui, privind poporul de dreptul de a alege Președintele, și-a săpat groapa, în care a și căzut ulterior. Eșuînd în alegerea Președintelui, deputații au fost trimiși la „bine meritată” pensie după numai 2 ani de parlamentarism.

Ținem să menționăm că, potrivit Regulamentului care era în vigoare la momentul respectiv, proiectul avizat de Curtea Constituțională putea fi modificat de Parlament numai în plan redacțional. În această situație, în mod logic, punem cîteva întrebări: A fost modificat întîmplător proiectul inițial? El a fost modificat de deputați sau de colaboratorii aparatului Parlamentului? Dacă modificarea respectivă a fost operată de deputați, ei au fost preîntîmpinați de ilegalitatea actului săvîrșit? Credem că pentru a afla răspunsul la aceste întrebări, este necesară efectuarea unei anchete.

O analiză sumară ne face să credem că modificarea proiectului de lege a fost intenționată, pentru că art. 78 din Constituție în proiectul avizat de Curtea Constituțională conținea 3 alineate, în prezent el conține 6 alineate. O astfel de metamorfoză nu poate fi întîmplătoare. De aici întrebarea: cine este responsabil de această încălcare flagrantă a legii? Avînd în vedere că din această cauză au avut loc 3 scrutine anticipate și un referendum republican, care au implicat cheltuieli considerabile, credem că ar fi cazul ca Procurorul General să intenteze o acțiune penală ori împotriva celor care au votat proiectul de lege neavizat de Curtea Constituțională, ori împotriva funcționarilor Parlamentului, care au „împins” deputaților proiectul de lege „redactat”.

Acțiunea penală, chiar dacă nu s-ar solda cu sentințe, ar fi de învățătură viitorilor deputați sau reprezentanți ai poporului în organele puterii locale, care, după exemplul Parlamentului, nu doresc să voteze decizii pentru executarea hotărîrilor instanțelor de judecată. Unor astfel de consilieri, fără nicio ezitare, li se poate înainta învinuirea pentru excesul de putere, depășirea atribuțiilor sau neglijență în serviciu.

Înțelegînd ilegalitatea și neconstituționalitatea acțiunilor Parlamentului, regretatul deputat Victor Cekan a contestat la Curtea Constituțională Legea nr.1115 din 5 iulie 2000 de revizuire a Constituției,

depistînd în această lege 17 modificări neavizate de Curtea Constituțională. Art.135 alin.(1) lit. a) din Constituție permite Curții Constituționale să controleze constituționalitatea oricărei legi, inclusiv de revizuire a Constituției.

Curtea Constituțională, cu părere de rău, a găsit o modalitate foarte simplă de a se eschiva de la garantarea supremației Constituției, declarînd în Decizia nr. 5 din 18.05.2001 că legea de revizuire a Constituției, fiind adoptată, face parte din Constituție, din care cauză nu poate fi supusă controlului constituționalității. Astfel, Curtea Constituțională a ignorat propriul său aviz asupra acestui proiect de lege de revizuire a Constituției. În opinia noastră, din cauza avizului respectiv, toate avizele Curții asupra proiectelor de revizuire a Constituției nu au nicio valoare constituțională și juridică, pentru că în procesul adoptării legii deputații pot modifica proiectul avizat fără a fi supuși unei sancțiuni constituționale. Pentru Curtea Constituțională această problemă există și poate fi soluționată numai după reglementarea termenului în care o astfel de lege este susceptibilă a căilor de atac. Or, dacă admitem că Curtea Constituțională trebuie să examineze constituționalitatea unei legi de revizuire a Constituției, precum Legea nr.1115 din 5 iulie 2000, acest lucru este problematic, dar ipotetic posibil după aplicarea ei timp de 11 ani.

Revenind la procedura de adoptare a Legii nr.1115 din 5 iulie 2000, vom evidenția graba cu care s-a elaborat proiectul de lege de revizuire a Constituției. Cu doar 12 zile pînă la adoptarea legii, pe 22.06.2000, a fost formată așa-numita Comisie specială pentru examinarea proiectelor de legi privind revizuirea Constituției, formată din 7 membri: președinte - Mișin Vadim, vicepreședinte - Rusu Eugen, membri: Ciobanu Anatol, Moșanu Alexandru, Postoico Maria, Solonari Vladimir și Ungureanu Ion. Graba cu care s-a format comisia și s-a adoptat Legea nr.1115 a fost dictată de necesitatea de a anticipa examinarea proiectului de lege de revizuire a Constituției, inițiat de Președintele Republicii Moldova, prin care se întăreau prerogativele șefului statului: Prim-ministrul era obligat să raporteze Președintelui țării despre acțiunile sale, se instituia procedura de control popular, prin referendum, al legilor de revizuire a Constituției ș. a. Nu întîmplător acest proiect a fost avizat de Curtea Constituțională la 11.07.2000,

după ce Constituția era aproape modificată, iar Președintele Republicii Moldova nu mai avea dreptul de a iniția revizuirea Constituției.

Comisia formată trebuia să examineze trei proiecte de lege de revizuire a Constituției. Din 3 proiecte (în Parlament erau înregistrate 6 proiecte) Comisia a ales diferite norme, fără a lua în considerare conceptul inițial al fiecărui proiect. De exemplu, proiectul inițial nu numai exclude funcția de supraveghere a Procuraturii, dar și trecea această instituție sub autoritatea Ministerului Justiției, așa cum cereau instituțiile internaționale. Legea nr.1115 însă a stipulat numai prima parte a acestui concept, deși în nota informativă și în ședință deputaților li s-a comunicat că Procuratura va trece sub autoritatea Ministerului Justiției.

Nu putem să afirmăm că deputații au încălcat Regulamentul Parlamentului nefiind în cunoștință de cauză. Vicepreședintele Comisiei speciale constituționale i-a preîntâmpinat că Regulamentul nu permite modificarea proiectului de lege de revizuire a Constituției avizat de Curtea Constituțională. Parlamentul însă, cu o febrilitate de nedescris, a adoptat urgent această lege, care, de fapt, schimba forma de guvernare, în aceeași zi în trei lecturi.

Mai mult ca atât, art. 78 din Constituție, propus de Comisia specială pentru adoptare, conținea 7 alineate, unul dintre ele, al patrulea, avînd următorul cuprins: *„Dacă și în turul doi niciun candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează al treilea tur de scrutin cu candidații participanți la turul doi, ales considerîndu-se candidatul care a obținut votul deputaților aleși”*. Din cîte vedem, acest alineat ar fi salvat țara noastră de toate cheltuielile zadarnice în alegerile anticipate.

Cu părere de rău, la insistența unor deputați, acest alineat a fost exclus. Astfel, în ședință, președintele comisiei speciale constituționale a exclamat: „Nu mai puțin de 3/5, și de 100 ori, dacă nu s-au găsit 3/5, Președintele să-i împrăștie, dacă nu au minte cei din această sală, de

aceea nu mai puțin de 3/5. Măcar și 2, 3 sau 20 de tururi (trad. aut.)”. La unison, deputatul Vladimir Voronin a declarat: „...Noi vorbim de Președintele țării, dacă noi dorim să ridicăm acest statut al Președintelui țării, dumnealui trebuie să fie încredințat că are o susținere de o majoritate mai mare decît 50 plus 1. Această majoritate îi dă lui, îi permite de a fi mai independent, mai de sine stătător în activitatea lui de Președinte. Noi insistăm, fracțiunea, să scoatem aceste două cuvinte, că turul nu știu care cu 50 plus 1, și să repetăm de cîte ori trebuie alegerile acestea pînă ce se va alege un Președinte ca lumea”. De remarcat că după această declarație președintele Comisiei speciale a declarat fără ezita: „Este clară formula. Se exclude alineatul care prevede turul trei, cu votul majorității deputaților”.

Credem că Republica Moldova ar trebui să știe toate aceste lucruri, care, indiscutabil, au condus la actuala criză constituțională. Cu părere de rău, votarea Legii nr.1115 din 05.07.2000 de revizuire a Constituției nu a fost nominală. Putem să spunem doar că din 95 de deputați de legislatura a XIV-a prezenți la ședința din 05.07.2000, numai 5 au votat împotriva legii în cauză.

În încheiere vom consemna că alegerile anticipate, de care aceste persoane se fac vinovate în mod direct, au costat bugetul Republicii Moldova: la 25.02.2001 - 7 milioane lei, la 29.07.2009 - 16,2 milioane lei, la 05.09.2010 - 8,1 milioane lei, la 28.11.2010 - 45,7 milioane lei plus 13,1 milioane lei pentru renumărarea voturilor - în total 90,1 milioane lei. După dizolvarea Parlamentului de legislatura a XIV-a, pentru 2 ani de „guvernare”, unii deputați s-au ales cu pensii în cuantum de 75% din toate veniturile obținute în această funcție.

Comparînd prejudiciile aduse țării de unii judecători și de aleșii poporului care au votat o lege antistatală, nu sesizăm o diferență prea mare.